МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРОІТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
патріотичного та фізкультурно-спортивного спрямування курсу за вибором, факультативу, гуртка «Сокіл-Джура» для навчальних закладів

Київ - 2019

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах
протокол № 3 від 20.11.2019 р.
(Лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»)
від 12.12.2019 № 221.1/12–Г–1143)

Автори:

Коломоєць Галина Анатоліївна – науковий співробітник сектору наукового та навчально-методичного забезпечення змісту суспільної, громадянської та технологічної освіти відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змістузагальної середньої освіти Нової української школи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України
Бондарчук Олег Степанович – завідуючий організаційно-масовим відділом Центру національно-патріотичного виховання дітей та молоді Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді МОН України
Бондарчук Денис Олегович – заступник директора з виховної роботи Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді МОН України

Рецензенти:
В. В. Івашковський – старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, доктор філософії
В. В. Деревянко– завідувач сектору наукового та навчально-методичного забезпечення змісту суспільної, громадянської та технологічної освіти відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту загальної середньої освіти Нової української школи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України

Навчальна програма патріотичного та фізкультурно-спортивного спрямування курсу за вибором, факультативу, гуртка «Сокіл-Джура» для навчальних закладів / Г. А. Коломоєць, О. С. Бондарчук, Д. О. Бондарчук – К., 2017. – 26 с.

Навчальна програма патріотичного та фізкультурно-спортивного спрямування курсу за вибором, факультативу, гуртка «Сокіл-Джура» для навчальних закладів передбачає реалізацію змісту освіти на заняттях курсів за вибором, факультативах, гуртках та спрямована на набуття пізнавальної, практичної, творчої, соціальної компетентностей.

Навчальна програма розрахована на три роки навчання та спрямована на учнів (вихованців, гуртківців) віком 14 – 17 років навчальних закладів України.

Навчальна програма національно-патріотичного, військового та фізкультурно-спортивного спрямування курсу за вибором, факультативу, гуртка «Сокіл-Джура»для навчальних закладів адресується учителям, керівникам гуртків, викладачам курсів за вибором, факультативів загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних навчальних закладів, коледжів, технікумів, училищ, ліцеїв тощо.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
патріотичного та фізкультурно-спортивного спрямування курсу за вибором, факультативу, гуртка «Сокіл-Джура» для навчальних закладів

(автори: Коломоєць Г.А., Бондарчук О.С., Бондарчук Д.О.)

Пояснювальна записка

Головну мету навчально-виховної діяльності навчальних закладів усіх типів визначено в Указі Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки»: «… виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань Українського народу, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу та незалежність України…».

Виховання підростаючого покоління фізично здоровим, міцним, загартованим, формування почуття патріотизму, свідомого ставлення до питань особистої та громадянської безпеки, засвоєння теоретичних знань та розвиток практичних навичок поведінки в екстремальних ситуаціях, творчого потенціалу та соціальної активності особистості, розумових і фізичних якостей, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку – особистої відповідальності щодо захисту Вітчизни – головне завдання усіх ланок освіти, від дошкільної до вищої та освіти дорослих.

Програма передбачає реалізацію змісту освіти на заняттях курсів за вибором, факультативах, гуртках та спрямована на набуття пізнавальної, практичної, творчої, соціальної компетентностей.

Пізнавальна компетентність. Оволодіння знаннями з історії, географії, етнології, народознавства, краєзнавства, звичаєвого українського права, світових цивілізаційних процесів та ролі у них України, мистецтва, різноманітних видів спорту та бойових єдиноборств, військової справи, фізичної культури, морально-психологічних особливостей людини та особистості, способів організації змістовного дозвілля.

Практична компетентність. Формування умінь та навичок занять фізичною культурою і спортом, військової справи, свідомої діяльності у науково-пошуковій роботі, волонтерській діяльності, виживання та усвідомлених дій в екстремальних ситуаціях, надання долікарської допомоги в т.ч. тактичній медицині, самовпорядності, самоосвіти, самоврядування, збереження народних звичаїв, традицій, обрядів, прилучення до здорового способу життя, організації змістовного дозвілля.

Творча компетентність. Набуття досвіду власної творчої діяльності, внеску в популяризацію фізичної культури і сорту, військової справи, розвиток громадянського суспільства, здатності проявляти творчу ініціативу, навичок проведення самостійних наукових досліджень, формування досвіду

взаємовідносин людини і природи, здібностей системного, просторового, логічного мислення, творчої уяви і фантазії, намагання творчої самореалізації та духовного самовдосконалення.

Соціальна компетентність. Розвиток культури праці досягнення високого рівня освіченості та вихованості, моральний, духовний, фізичний та інтелектуальний розвиток, формування кращих особистісних рис (відповідальність, чесність, працелюбність, самостійність, моральність), ціннісне ставлення до себе та оточуючих, культурно-історичної спадщини і традицій, природи, навколишнього середовища, вміння працювати в колективі.

Програма має таку структуру:

- пояснювальна записка;
- прогнозований результат;
- тематичний план;
- зміст програми;
- бібліографія.

Орієнтовний розподіл за сіткою годин:

- теоретичні заняття – до 2 годин на тиждень;
- практичні (в т.ч. на місцевості) – 2-6 годин;
- одноденне таборування (рейд-похід, змагання) – 8 годин, 3-4 рази на рік;
- дводенне таборування (рейд-похід, змагання) – 14 годин, 1-3 рази на рік;
- триденне таборування (рейд-похід, змагання) – 22 години, 1-2 рази на рік.

Багатоденні таборування, польові збори, рейд-походи, змагання тощо – поза сіткою годин.

Програма складена відповідно до року навчання – 1-й, 2-й рік навчання (9 – 11 класи для загальноосвітніх начальних закладів; учні (вихованці, студенти, слухачі) віком 14 – 17 років).

Учні (вихованці, студенти, слухачі) 3-го року навчання працюють за індивідуальною (авторською) програмою.

На засвоєння програми відводиться:

- 105 годин на навчальний рік при педагогічному навантаженні 3 години на тиждень;

- при педагогічному навантаженні 2 години на тиждень програма (105 годин) може бути скорочена до 72 годин на навчальний рік;

- 216 годин на рік при педагогічному навантаженні 6 годин на тиждень;

- при педагогічному навантаженні 4 години на тиждень програма (216 годин) може бути скорочена до 144 годин на рік.

Розподіл годин у програмі є орієнтовним, керівник курсів за вибором, факультативу, гуртка може змінювати їх, плануючи свою роботу, з урахуванням особливості навчального закладу, місцевих умов, рівня підготовленості учнів (вихованців, студентів, слухачів), запланованих масових заходів.

Перевірка знань, умінь та навичок (компетентностей) учнів (вихованців, студентів, слухачів) здійснюється під час виконання практичних занять, таборувань, а також у формі вікторин, конкурсів, змагань тощо. Практичні заняття є обов’язковими та необхідними складовими навчально-виховного

процесу. Вони передбачають створення умов для наближення змісту тем програми до реального життя.

Наповнюваність курсів за вибором, факультативів, гуртків встановлюється відповідно до чинного законодавства України.

Навчальна програма національно-патріотичного, військового та фізкультурно-спортивного спрямування курсу за вибором, факультативу, гуртка «Сокіл-Джура» навчальних закладів (автори: Коломоєць Г. А., Бондарчук О. С., Бондарчук Д. О.) адресується учителям, керівникам гуртків, викладачів курсів за вибором, факультативів загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних навчальних закладів, коледжів, технікумів, училищ, ліцеїв тощо.

Прогнозований результат

Учні (вихованці, гуртківці) повинні знати:

- основні питання історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань, сучасних ЗСУ, українських визвольних змагань та боротьби за незалежність;
- культуру та побут українців;
- обряди, традиції та звичаї українського народу, народні та церковні свята;
- основи українського звичаєвого права;
- видатних українських діячів;
- основи самоврядування;
- основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків);
- основи військової підготовки, стрільби в т.ч. бойової з автоматичної зброї;
- основні аспекти занять фізичною культурою та спортом, основи бойових єдиноборств;
- види тактико-технічних дій на місцевості в т.ч. малих диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ);
- основи надання долікарської допомоги, проведення рятувальних робіт, тактичної медицини;
- основи туризму, спортивного туризму, спортивного та туристського орієнтування, правила проведення туристських подорожей та таборувань;
- санітарно-гігієнічні норми, правила особистої гігієни;
- правила безпеки життєдіяльності під час занять, рейдів-походів, таборувань, змагань.

Учні (вихованці, гуртківці) повинні вміти:

- працювати із різними джерелами інформації;
- збирати та фіксувати зібрані матеріали;
- проводити спостереження за природою;
- орієнтуватись на місцевості;
- освоїти елементи фізичної культури, бойових єдиноборств;
- надавати та виконувати накази, діяти в ладу;

- проводити тактико-технічні дії на місцевості в т.ч. у складі ДРГ;
- стріляти з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї*;*
- надавати долікарську допомогу, проводити рятувальні роботи;
- користуватись засобами індивідуального захисту;
- долати природні та штучні перешкоди;
- діяти в екстремальних та нестандартних ситуаціях у т.ч. в умовах населених пунктів;
- облаштовувати привали, табори, біваки;
- складати меню, готувати страви похідної кухні в т.ч. національної (козацький куліш, борщ, кашу, деруни, вареники тощо);
- організовувати роботу громадської ради, самоврядування, розподіляти обов'язки залежно від завдань;
- брати участь у волонтерських заходах, концертах, фестивалях, конкурсах, вікторинах, виставках тощо;
- готувати творчі звіти, пошукові або дослідницькі роботи, інформацію у ЗМІ, вести сторінку у соціальних мережах тощо.

Перший рік навчання

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва розділу	Кількість годин					
		105 год.			216 год.		
		Усього	теоре-тичних	прак-тичних	Усього	теоре-тичних	прак-тичних
1.	Вступне заняття	2	2	-	4	4	-
2.	Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних ЗСУ	10	4	6	20	6	14
3.	Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських діячів	10	2	8	10	4	6
4.	Духовні цінності та заповіді українського народу	4	-	4	18	6	12
5.	Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків). Створення рою (куреня). Розподіл обов’язків залежно від завдань	10	2	8	20	6	14
6.	Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт	6	2	4	10	4	6

7.	Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї	13	3	10	20	6	14
8.	Прикладна фізична підготовка, освоєння елементів бойових єдиноборств	15	5	10	32	8	24
9.	Туристсько-спортивна підготовка	15	4	11	30	8	22
10.	Таборування (жовтень або квітень-травень)	14	-	14	14	-	14
11.	Участь у волонтерських та інших масових заходах	4	-	4	12	-	12
12.	Підсумкове таборування (травень-червень)	-	-	-	22	-	22
13.	Підсумки навчального року, завдання на літо	2	2	-	4	4	-
РАЗОМ		105	26	79	216	56	160

Багатоденне таборування (військово-польові збори), рейд-похід проводяться поза сіткою годин.

Зміст навчального матеріалу

1. Вступне заняття

Ознайомлення з порядком і планом роботи. Правилами безпеки життєдіяльності під час занять, рейд-походів, таборувань та змагань. Правила поведінки в навчальному кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у навчальному закладі. Правила дорожнього руху.

Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю та Інструкція щодо організації та проведення екскурсій та подорожей з учнівською та студентською молоддю (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 р. № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 р. за № 1340/26117).

2. Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних ЗСУ

Історія рідного краю як віддзеркалення загальної історії України. Ознайомлення з історією існування рідного села, міста та його виникнення. Перекази старожилів. Міфи та легенди. Географічне положення, територія рідного краю, загальна характеристика рельєфу рідного краю. Погода і клімат. Пори року. Історико-краєзнавчі джерела про рідний край. Місця історичних подій. Розкриття «білих плям» історії краю. Чи козацького ми роду? Місця таборування козаків. Козацькі прізвища та роди нашого краю. Гетьманські столиці. Історія боротьби за незалежність України. Українські військові формування періоду визвольних змагань за єдину і соборну Україну. Історія створення сучасних збройних сил України. Героїчні подвиги українських воїнів сучасності. Учасники АТО.

Практичні заняття. Проведення туристсько-краєзнавчих подорожей з активним способом пересування, семінарів, фестивалів, круглих столів з громадськістю та батьками, зустрічі з учасниками АТО, екскурсії до місць історичної та культурної спадщини України.

3. Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських діячів

Формування української народності та нації. Виникнення назви «руси» та поширення назви «Русь». «Київська земля» – ядро формування української народності. Виникнення назви «Україна», основні ознаки української нації. Розширення української етнічної території у XVI – XVII ст. Культура українців: тягліcть, синкретизм, універсалії. Українство як етноментальний феномен. Ментальність і процеси націотворення. Історична доля українців, Українська мова як визначальна ознака українського етносу в його часопросторових вимірах, конституційний чинник українського державотворення на сучасному етапі.

Запорозька Січ. Вивчення побуту, місця проживання козаків. Поняття «козак», його морально-психологічна суть. Козацьке побратимство. Кодекс лицарської звитяги та честі. Козацтво: історична давність захисних і консолідуючих національних функцій. Козацька регула. Основи українського звичаєвого права.

Календар народних та церковних свят. 14 жовтня в державних, народних, церковних та козацьких українських звичаях.

Життя та діяльність видатних українських діячів. Зміст, сутність поняття «історична місія».

Україна та українство у відносинах із зовнішнім світом.

Україна і Росія у процесі історичного співіснування.

Практичні заняття. Написання сценаріїв та святкування народних, церковних та державних свят. Проведення рейд-походу. Святкування Покрови Пресвятої Богородиці: 14 жовтня – День українського козацтва.

4. Духовні цінності та заповіді українського народу

Український рівень культу Роду і народу, культ Батька-Матері, Дідуся-Бабусі. Батько – захисник сім'ї, творець історії, державності. Рівноправність української сім'ї. Мати – Берегиня роду. Працьовитість і скромність. Родина і Україна – найвищі цінності українця. Любов до Батьківщини, рідної мови, відданість православній вірі. Значення християнської віри для козаків – служити Богові, Батьківщині, Ближньому. Добре діло – найвищий дар одне одному. Честь і воля понад усе. Шляхетність, мудрість, відвага, лицарство – духовне ядро української душі. Готовність боротися за волю, віру, честь і славу України, героїзм та подвижництво у праці та в бою, шляхетне ставлення до жінки, дівчини, матері, ініціативність, кмітливість, уміння долати життєві труднощі – найвищі святині для українця.

Практичні заняття. Організація родинних свят («Роде наш красний, роде наш прекрасний…», «Сію, сію, посіваю…», «Лісова красуня») інші. Екскурсії та відвідання театрів. Проведення вечорниць, круглих столів з громадськістю та батьками.

5. Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків). Створення рою (куреня). Розподіл обов'язків залежно від завдань

Не я, не ти, а ми – тільки так можна зробити велику і значущу справу. Призвичаюватися працювати у згуртованому, дружньому колективі, зіграній спільноті – головний секрет самовиховання. Спільний успіх підносить особисту вартість кожного. Здобувати найвищі успіхи у гуртку – це показувати найвищу власну майстерність. Роль виховника, впорядника, провідника. Вибір мети, своєї ролі в колективі, усвідомлене, зацікавлене навчання чомусь – подолання сходинок до мети («крок до мети»).

Сходини у пласті.

Сходини - це 2 годинне заняття, із такими складовими:

- відкриття. шикування, перевірка присутності, зовнішнього вигляду. звітування. молитва. гімн. Інколи можна добавити опісля заняття із впоряду - 10 (20) хв.
- офіційні справи. Аналіз протоколу попередніх сходин, що було заплановано. Інші повідомлення. Новини. Дисциплінарні питання. Відзначення чи пересторогі - до 10 хв.
- гутірка - основне теоретичне заняття, бесіда на якусь важливу тему, в якій є модератор, який задає напрямок розмови і стимулює, щоб побільше присутніх включилося в розмову і висловилось, підводить підсумки і висновки - до 20 хв.
- інструктаж або майстерка - заняття на якусь практичну тематику (наприклад - накладання джгута. Збір розбір зброї. Виготовлення писанок тощо. До 20-30 хв.

- співи - вивчення українських пісень: історичних, військових, народних та ін. - до 10 хв.
- рухливі ігри. Можна вставляти між різними складовими сходин - 15 хв. сумарно
- впоряд - як окрема частина занять - до 15 хв.
- підведення підсумків сходин. Закриття - 10 хв.

Козацька Рада (самоуправління, козацьке коло). Створення дитячого (юнацького) об'єнання – рою. Вибір ройового отамана. Створення об'єднання навчального закладу – куреня. Вибори отаманів. Розподіл обов'язків: отаман, писар, обозний, скарбник, осавул, хорунжий, бунчужний, суддя, довбиш, товмач, шафар.

Співпраця з територіальними громадськими об'єднаннями козацько-лицарського духу, Товариством сприяння обороні України. Поняття про соціальну згуртованість: учні (вихованці, студенти, слухачі), навчальний заклад, педагоги, батьки (батьківський комітет), влада, громадськість. План спільних дій.

Практичні заняття. Написання сценарію та проведення Свята Козацької Ради. Урочисте свято із залученням батьків, учнів, педагогів, громадськості, місцевої влади, представників осередків українського козацтва.

6. Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт

Загальне уявлення про анатомію людини. Поняття про рани. Види ран та кровотеч. Накладання пов'язок. Накладання кровоспинного джгута. Правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях. Перша допомога при тепловому і сонячному ударах, водно-солевий баланс, питний режим та знезараження води. Перша допомога при ураженні електричним струмом. Перша допомога при харчових отруєннях, отруєннях грибами, ягодами, травами. Перша допомога при утопленні. Допомога при захворюваннях. Поняття про втрату свідомості та шок. Загальне уявлення про смерть, ознаки смерті, порядок проведення реанімації.

Особливості проведення рятувальних робіт у межах населених пунктів та безпосередньо на зруйнованих житлових та нежитлових об'єктах. Природні та антропогенні перешкоди.

Практичні заняття. Накладання пов'язок. Накладання кровоспинного джгута. Порядок стискання судин для зупинки кровотечі. Виготовлення нош із підручних засобів та матеріалів. Транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях. Порядок проведення штучного дихання та непрямого масажу серця. Знезараження води. Тренування на майданчиках МНС, ДСНС тощо. Участь у змаганнях з рятувальних робіт.

7. Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї

Найкращі риси воїна-українця.

Основи захисту Вітчизни. Конституція України про призначення Збройних Сил та інших військових формувань України. Державна та військова символіка України. Товариство сприяння обороні України (ТСОУ) – оборонно-патріотична громадська організація.

Загальновійськова підготовка. Поняття про військові статути. Муштровий впоряд. Військові звання та знаки розрізнення (в т.ч. в НАТО). Козацька старшина. Суть та значення військової дисципліни. Начальники (командири) та підлеглі, старші та молодші, їх права та обов'язки. Порядок звернення до начальників, віддання та виконання наказів.

Ознайомлення із стройовим статутом ЗСУ та традиціями українського військового впоряду (УСС, УНР, УПА, пласт, Всеукраїнська гра «Джура»).

Стройова підготовка (Впоряд). Строї (Лади) та їх (хвати) елементи. Попередня та виконавчі команди (накази). Стройове положення (Муштрова постава). Виконання команд (хватів) «Ставай. Шикуйсь» («Рій – до мене, збірка», «Рій, у лаву – збірка шикуйсь»), «Шикуйсь», «Рівняйсь», «Струнко», «Вільно» («Спочинь», «Розхід»). Повороти на місці. Команди (хвати) «Право-руч», «Ліво-руч», «Кругом» («Обернись»). Рух стройовим (ладовим рівним) та похідним кроком. Команди (накази) «Кроком руш» («Ходом руш»), «На місці», «Стій» («Спинись»), «Рій, до двох – відлічи». Військове привітання. Вихід із строю, підхід до начальника, повернення до строю (Вихід з лави підхід до провідника). Шикування відділення (рою) у розгорнутий і похідний стрій (лад). Перешикування відділення (рою) з однієї шеренги (лави) у дві і навпаки (шикування та перешикування в однолаву та дволаву). Військове вітання рою на місці та під час руху. Відповіді рою на привітання і поздоровлення. Виконання стройових прийомів (муштрових хватів) (в т.ч. показове, творче виконання, складена композиція). Виконання стройової (ладової) пісні.

Вогнева підготовка. Загальна будова пневматичної та малокаліберної гвинтівки, їх характеристика та принцип дії.

Заходи безпеки під час стрільби.

Основи стрільби з пневматичної та малокаліберної гвинтівок. Помилки при стрільбі та їх усунення. Вибір точки прицілювання. Стрільба лежачи, з коліна та з упору.

Вивчення будови автомата АК (М-16 та інших видів стрілецької зброї) на малогабаритних або повногабаритних макетах (плакатах), характеристики і принцип дії.

Теоретичні основи стрільби із бойової зброї.

Практичні заняття. Виконання стройових прийомів (муштрових хватів). Виконання стройової (ладової) пісні. Творчі стройові (муштрові) вправи. Виконання стрільби із пневматичної та малокаліберної гвинтівки. Виправлення помилок при стрільбі, їх усунення. Тренування у стрільбі.

8. Прикладна фізична підготовка, освоєння елементів бойових єдиноборств

Самовдосконалення фізичного стану. Фізична культура і спорт. Загальна фізична підготовка (ЗФП). Особиста гігієна занять фізкультурою і спортом. Загальнорозвиваючі вправи та ранкова гімнастика. Спеціальні вправи для

розвитку різних груп м’язів, вправи на витривалість, координацію, гнучкість, спритність, швидкість. Основи техніки оздоровчого бігу. Спеціальні бігові вправи. Робота рук під час бігу. Постанова стопи на землю. Довжина кроку. Дихання під час бігу. Човниковий біг. Біг на 100 метрів з рівномірним прискоренням, біг на 400, 1000, 2000 метрів. Біг з повторним прискоренням на 15-20 метрів та вільний біг між ними. Метання в ціль та на відстань. Стрибки в довжину, висоту, у «кроці», зі скакалкою, через перешкоди, опорні стрибки.

Розвиток прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор.

Прикладні види спорту в системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Спас», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт», «Фрі-файт» та інші).

Гімнастика та акробатичні вправи з елементами бойових мистецтв. Бойові мистецтва захисту та нападу.

Основи верхової їзди, фігурні вправи на велосипеді, плавання.

Практичні заняття. Козацькі та народні ігри та забави «Лава на лаву» («Штовхач»), «Перетягування линви (воза)», «Лазіння по голоблі (линві, канату) «за чоботами», рух «гусячим кроком», метання «гарматного ядра», списа, топірця, ножів, гранати, крос-фіт тощо. Народна боротьба «Нахрест». Рейд-похід. Участь у спортивних змаганнях, естафетах, іграх, показових виступах.

9. Туристсько-спортивна підготовка

Види спортивного туризму: пішохідний, водний, гірський, велосипедний, лижний. Відродження кінного туризму. Рух групи у поході. Залежність швидкості руху від рельєфу, характеру місцевості, наявності перешкод.

Забезпечення безпеки під час руху в поході. Фактори небезпеки в поході (природні, антропогенні). Подолання природних перешкод різного ступеня складності (яри, канави, болота, річки та інші водні перешкоди (організація переправи), круті схили, скелясті ділянки, ділянки густого лісу чи чагарнику тощо. Дії групи в екстремальних умовах (психологічна загартованість).

Роль спорядження для успішного проведення походу та організації таборувань (вага, надійність, компактність). Види спорядження (загально туристське та спеціальне, індивідуальне та групове тощо). Індивідуальне спорядження. Рюкзаки (наплічники). Теплоізоляційні килимки (каремати). Спальні мішки. Одяг та взуття. Намети та їх види. Основні вимоги до спорядження. Догляд за спорядженням. Комплектація ремонтного набору.

Мотузки (основні та допоміжні), особливості їх використання. Карабіни та інші технічні засоби. Страху вальні системи.

Основні туристські вузли. Техніка в’язання та призначення.

Орієнтування на місцевості. Поняття про карту (мапу) і план. Види карт. Масштаб (мірило). Визначення відстані на мапі та місцевості. Компас, його будова та призначення. Визначення сторін світу за допомогою компаса, небесних світил та місцевих прикмет. Особливості орієнтування під час рейду-походу. Умовні знаки топографічних та військових карт.

Рельєф. Зображення рельєфу горизонталями. Види горизонталей. Бергштрих. Перетин рельєфу. Типові форми рельєфу та їх зображення на мапі.

Способи відновлення орієнтування у разі його втрати.

Поняття про бівуак (ночівлю, табір). Вимоги до місця (безпека, наявність джерел питної води, дров (палива), можливість зручного розташування наметів). Порядок дій окремих учасників та групи при влаштуванні бівуаку. Зняття бівуаку. Прибирання місця привалу (ночівлі, табору). Вибір місця для вогнища (багаття). Правила протипожежної безпеки. Різні типи багаття та їх призначення. Розпалювання багаття в т.ч. за несприятливих погодних умов. Сушіння одягу та взуття. Режим дня. Дозвілля в поході (ночівлі, таборуванні).

Загальні відомості про організацію харчування в поході (таборуванні). Набір продуктів, режим харчування, калорійність. Меню одноденного, дводенного та багатоденного походу (таборування). Циклічність меню. Санітарні вимоги. Посуд. Кострове приладдя. Поповнення запасів ловлею риби, збиранням грибів та ягід. Приготування їжі (меню) в різних погодних умовах. Страви похідної (таборової) кухні в т.ч. народної *(козацький куліш, борщ, кашу, деруни, вареники тощо)*.

Практичні заняття. Орієнтування на місцевості. Участь у змаганнях зі спортивного орієнтування. Виготовлення карток топографічних знаків. Топографічні ігри, диктанти, завдання. Визначення азимутів на місцевості. Читання знаків карт спортивного орієнтування. Робота з компасом, курвіметром, транспортиром, візирною лінійкою. Рух за визначеним азимутом. Визначення сторін горизонту за місцевими предметами. В’язання вузлів.

Подолання перешкод. Участь у змаганнях зі спортивного туризму. Укладання рюкзака. Складання та розбирання намету. Розпалювання вогнища. Практичні навички користування сокирою, пилкою, лопатою, ремонтним набором. Приготування їжі. Ігри та забави. Рейд-похід. Дводенне таборування.

10. Таборування (жовтень або квітень-травень)

Практичні заняття. Вибір маршруту та ночівлі. План та програма таборування. Повідомлення про місце та план таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки.

Індивідуальний та груповий щоденник. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

11. Участь у волонтерських та інших масових заходах

Практичні заняття. Виконання Доброго Діла відповідно до лицарських принципів служити Богові, Батьківщині, Ближньому (постійно за навчально-виховним планом навчального закладу). Виконання індивідуальних та групових завдань.

12. Підсумкове таборування (травень-червень)

Практичні заняття. Вибір маршруту та ночівлі. План та програма таборування. Повідомлення про місце та план таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки. Залучення батьків, представників місцевої влади, дитячих та молодіжних громадських організацій (ГО), ветеранів АТО, ТСОУ, військових комісаріатів тощо.

Індивідуальний та груповий щоденник. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

13. Підсумки навчального року, завдання на літо

Підведення підсумків роботи за рік. Відзначення кращих учасників за підсумками навчання, організації рейдів-походів, волонтерських заходів, ігор та дозвілля, підсумкового таборування.

Завдання на літо.

Підготовка та проведення багатоденного рейд-походу чи таборування (проводиться поза сіткою годин та, як правило, під час літніх канікул).

Другий рік навчання

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва розділу	Кількість годин					
		105 год.			216 год.		
		Усього	теоре-тичних	прак-тичних	Усього	теоре-тичних	прак-тичних
1.	Вступне заняття	2	2	-	4	4	-
2.	Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних ЗСУ	8	2	6	18	6	12
3.	Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських діячів	10	4	6	14	4	10
4.	Духовні цінності та заповіді українського народу	4	-	4	8	2	6
5.	Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності	6	2	4	18	6	12
6.	Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт	6	2	4	10	4	6
7.	Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї	16	4	12	26	6	20
8.	Прикладна фізична підготовка, освоєння	18	4	14	36	8	28

	елементів бойових єдиноборств						
9.	Туристсько-спортивна підготовка	15	4	11	30	8	22
10.	Таборування (жовтень або квітень-травень)	14	-	14	14	-	14
11.	Участь у волонтерських та інших масових заходах	4	-	4	12	-	12
12.	Підсумкове таборування (травень-червень)	-	-	-	22	-	22
13.	Підсумки навчального року, завдання на літо	2	2	-	4	4	-
РАЗОМ		105	26	79	216	56	160

Багатоденне таборування (військово-польові збори), рейд-похід проводяться поза сіткою годин.

Зміст навчального матеріалу

1. Вступне заняття

Актуалізація знань, отриманих у попередній рік навчання. Ознайомлення з порядком і планом роботи на навчальний рік. Правилами безпеки життєдіяльності під час занять, рейд-походів, таборувань та змагань. Правила поведінки в навчальному кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у навчальному закладі. Правила дорожнього руху.

Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю та Інструкція щодо організації та проведення екскурсій та подорожей з учнівською та студентською молоддю (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2014 р. № 1124, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 жовтня 2014 р. за № 1340/26117).

2. Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних ЗСУ

Видатні історичні події на території рідного краю. Місця історичних подій. Історико-краєзнавчі джерела про рідний край. Розкриття «білих плям» історії краю. Історія боротьби за незалежність України. Українські військові формування періоду визвольних змагань за єдину і соборну Україну. Історія сучасних ЗСУ, створення нових військових формувань у складі ЗСУ та Національної гвардії. Героїчні подвиги українських воїнів сучасності. Учасники АТО.

Збір історико-краєзнавчого матеріалу за завданням навчальних закладів, музеїв, бібліотек тощо.

Практичні заняття. Проведення туристсько-краєзнавчих подорожей з активним способом пересування, семінарів, фестивалів, круглих столів з громадськістю та батьками, зустрічі з учасниками АТО, екскурсії до місць історичної та культурної спадщини України. Написання рефератів, пошуково-дослідницьких робіт. Публічні виступи. Створення літопису (книги) «Герої не вмирають» про героїчні подвиги воїнів сучасності.

3. Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських діячів

Українська діаспора у світі. Українство як етноментальний феномен. Історична доля українців, Українська мова як визначальна ознака українського етносу в його часопросторових вимірах, конституційний чинник українського державотворення на сучасному етапі. Українська пісенна творчість як феномен світової культури.

Визвольна боротьба українського козацтва. Перша козацька держава. Козацькі Вольності. Історія козацького гетьманства. Українське козацтво у сучасних умовах. Державна політика України у питанні розвитку козацтва. Сучасне козацтво і Збройні Сили України. Місце козацьких осередків у підготовці юних захисників Вітчизни.

Календар народних та церковних свят. Свята Різдвяного та Новорічного циклу. 14 жовтня в державних, народних, церковних та козацьких українських звичаях.

Життя та діяльність видатних українських діячів. Зміст, сутність поняття «історична місія».

Україна та українство у відносинах із зовнішнім світом.

Україна і Росія у процесі історичного співіснування.

Практичні заняття. Написання сценаріїв та святкування народних, церковних та державних свят. Святкування Нового року та Різдва по-українські. Проведення рейд-походу. Святкування Покрови Пресвятої Богородиці: 14 жовтня – День захисника Вітчизни, День українського козацтва. Відвідування військових частин, військових навчальних закладів, полігонів тощо.

4. Духовні цінності та заповіді українського народу

Готовність проявляти принциповість і непримиренність до зла, аморальності та активна наступальність у боротьбі з ними. Активна життєва позиція. Особистий внесок у підвищення добробуту рідного народу. Захист свого права бути господарем на своїй землі. Здоровий спосіб життя. Перемога над обставинами життя, володіння ситуацією, організація свого життя і свого оточення на ґрунті національної ідеї, філософії, ідеології. Заповідь українця: «Земля не дана нам від Бога навічно – ми позичили її у майбутніх поколінь

(екологічні аспекти виховання). Турбота про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної землі, примноження її багатств.

Практичні заняття. Бесіди, круглі столи з педагогами, батьками, представниками влади та громадськості. Волонтерські Добрі діла. Екскурсії, походи.

- **5. Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності**

Співпраця з громадськими організаціями (ГО) у питаннях виховання майбутнього захисника України. План спільних дій: навчальний заклад (адміністрація, педагоги, учні), батьківський комітет, влада, громадськість. Перехід козачат у джури, джур у молодші козаки в рамках гри «Джура».

Практичні заняття. Участь у реалізації освітнього проекту в рамках реформування освіти: «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу».

Свято Козацької Ради. Урочисте свято із залученням батьків, учнів, педагогів, громадськості, місцевої влади, представників осередків українського козацтва.

6. Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт

Класифікація опіків. Класифікація відморожень. Перша допомога при опіках та відмороженнях. Перша допомога при укусах отруйних змій, комах та павуків. Відмінність ознак при отруєннях та алергічних реакціях. Допомога при алергії. Допомога при потертостях, мозолях, вивихах, розтягах. Похідна аптечка.

Ознайомлення із тактичною медициною згідно затверджених МОЗ та МОУ стандартів.

Практичні заняття. Накладання пов'язок. Накладання кровоспинного джгута. Порядок стискання судин для зупинки кровотечі. Виготовлення нош із підручних засобів та матеріалів. Виготовлення та накладання шин при переломах. Транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях. Порядок проведення штучного дихання та непрямого масажу серця. Знезараження води. Тренування на майданчиках МНС, ДСНС тощо. Участь у змаганнях з рятувальних робіт.

7. Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї

Бойовий прапор.

Стройова підготовка і прийоми руху зі зброєю (Ладовий вишкіл та хвати і рухи зі зброєю).

Поняття про бій. Сутність сучасного загальновійськового бою. Особиста зброя та екіпіровка солдата в бою. Тактична підготовка. Вогнева підготовка. Воєнні дії та руйнування. Миротворчі війська та їх функції.

Основи сучасного військового бою за досвідом російсько-української війни на сході України.

Практичні заняття. Виконання стройових прийомів (Ладовий вишкіл та хвати і рухи зі зброєю). Виконання стройової (ладової) пісні. Творчі стройові вправи (творчі муштрові хвати). Виконання стрільби із пневматичної та малокаліберної гвинтівки. Виконання стрільби із автоматичної зброї. Виправлення помилок при стрільбі, їх усунення. Тренування у стрільбі за різних погодних умов. Теренова гра. Рейд-похід (марш-кидок).

8. Прикладна фізична підготовка, освоєння елементів бойових єдиноборств

Лікарський контроль та елементи самоконтролю при заняттях фізкультурою і спортом. Медичний огляд та вимірювання функціонального стану. Особливості та рівні розвитку фізичних якостей дівчат. Виховання вольових якостей у процесі ускладнення тренувального процесу, фізичних навантажень, подолання перешкод: цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, самостійність та ініціативність, рішучість та сміливість, витримка та самовладність. Просторові, силові, швидкісні параметри фізичної підготовки. Інтенсивність, об'єм, відпочинок при виконанні вправ, перерви між ними. Зони інтенсивності тренувань: розвиваюча, спринтерська, підтримуюча, відновлювальна. Статичні та динамічні вправи. Легка атлетика. Гімнастика. Кросова підготовка. Закріплення засвоєних елементів бойових єдиноборств. Гімнастика та акробатичні вправи з елементами бойових мистецтв. Бойові мистецтва захисту та нападу. Спеціальна фізична підготовка. Індивідуальні тренування на максимальний результат.

Прикладні види спорту в системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Спас», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт», «Фрі-файт» та інші).

Основи верхової їзди, фігурні вправи на велосипеді, плавання.

Практичні заняття. Козацькі та народні ігри та забави «Лава на лаву» («Штовхач»), «Перетягування линви (воза)», «Лазіння по голоблі (линві, канату) «за чоботами», біг «гусячим кроком», метання «гарматного ядра», списа, топірця, ножів, гранати, крос-фіт тощо. Народна боротьба «Нахрест», «На поясах». Спортивні та рухливі ігри. Участь у спортивних змаганнях, естафетах, іграх, показових виступах. Рейд-похід.

9. Туристсько-спортивна підготовка

Туристське і спортивне орієнтування. Поняття «крос-похід». Способи подолання природних перешкод із застосуванням спеціального спорядження.

Практичні заняття. Орієнтування на місцевості. Участь у змаганнях зі спортивного орієнтування.

Подолання перешкод:

- на заздалегідь обладнаних трасах (полігонах);

- подолання канави, струмка, неширокої річки за допомогою підвісної мотузки («маятником»);
- переправа через річку вбрід з використанням поручнів;
- переправа через річку по навісній переправі;
- переправи по мотузці з поручнями;
- переправа через річку, яр по колоді;
- піднімання по схилу з використанням поручнів;
- спуск по схилу (в т.ч. спортивним способом)
- траверс схилу;
- подолання скельних ділянок;
- подолання болота по купинах та за допомогою жердин.

Участь у змаганнях зі спортивного туризму на дистанціях «смуга перешкод», «крос-похід». Орієнтування при обході перешкод на маршруті. Укладання рюкзака. Складання та розбирання намету. Розпалювання вогнища. Практичні навички користування сокирою, пилкою, лопатою, ремонтним набором. Приготування їжі. Ігри та забави у поході та таборуванні. Рейд-похід. Дводенне таборування.

10. Таборування (жовтень або квітень-травень)

Практичні заняття. Вибір маршруту та ночівлі. План та програма таборування. Повідомлення про місце та план таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки.

Індивідуальний та груповий щоденник. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

11. Участь у волонтерських та інших масових заходах

Практичні заняття. Виконання Доброго Діла відповідно до лицарських принципів служити Богові, Батьківщині, Ближньому (постійно за навчально-виховним планом навчального закладу). Виконання індивідуальних та групових завдань.

12. Підсумкове таборування (травень-червень)

Практичні заняття. Вибір маршруту та ночівлі. План та програма таборування. Повідомлення про місце та план таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки. Залучення батьків, представників місцевої влади, дитячих та молодіжних громадських організацій (ГО), ветеранів АТО, ТСОУ, військових комісаріатів тощо.

Індивідуальний та груповий щоденник. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

13. Підсумки навчального року, завдання на літо

Підведення підсумків роботи за рік. Відзначення кращих учасників за підсумками навчання, організації рейдів-походів, волонтерських заходів, ігор та дозвілля, підсумкового таборування.

Завдання на літо.

Підготовка та проведення багатоденного рейд-походу чи таборування (проводиться поза сіткою годин та, як правило, під час літніх канікул).

Орієнтовний перелік обладнання, необхідного для вивчення курсу за вибором, факультативу, гуртка «Сокіл-Джура»

№ з/п	Обладнання	Кількість, шт.
1.	Комп’ютер	За потребою
2.	Принтер	
3.	Мультимедійний проектор	
4.	Сканер (ксерокс)	
5.	Накопичувач USB, Flash-drive	
6.	Бруси гімнастичні паралельні (або навісні)	1
7.	Лава гімнастична	4
8.	Мат гімнастичний	4
9.	Мат борцівський	2
10.	Канат (линва)	2
11.	Перекладина гімнастична (або навісна)	2
12.	Скакалка	15
13.	Стінка гімнастична	4
14.	Гімнастична палиця	15
15.	Намет	5
16.	Рюкзак туристський на 40, 60–90 літрів	15
17.	Спальник	15
18.	Карімат (килим)	15
19.	Шолом захисний	15
20.	Індивідуальні системи страховки	15
21.	Компас	15
22.	Казанки на 6–8 літрів	3-5
23.	Мотузка основна 10-14 мм	300 м
24.	Мотузка допоміжна 8 мм	200 м

25.	Мотузка «репшнур» 6 мм	150 м
26.	Карабін зі звичайною муфтою	50
27.	Карабін з муфтою (автомат)	50
28.	Спусковий пристрій «вісімка»	8
29.	Блок (моно)	2
30.	Блок (тандем)	2
31.	Жумар	6
32.	Блок-затискувач	6
33.	Блок-затискувач грудний	6
34.	Поміст	5
35.	Гиря масою 8 кг	3-10
36.	Хорт	5
37.	Ємність для магнезії	1
38.	Пристосування для збереження гир	1
39.	Рулетка 10-50 м	1
40.	Секундомір	1
41.	Лінійка для вимірювання відстаней на мапі	15
42.	Топографічні і спортивні мапи	За потребою
43.	Місцеві спортивні мапи пересіченої місцевості	За потребою
44.	Планшет для мапи	15
45.	Перелік умовних знаків для спортивних мап	15
46.	Масо габаритні макети АК-74 (АКС-74), ПМ(«Форт»), М-16	За потребою
47.	Масо габаритні макети іншої стрілецької зброї	

48.	Макети дерев’яні АК	15
49.	Гранати навчальні	15
50.	Пневматичні гвинтівки	5-8
51.	Плакати (стенди) за предметом «Захист Вітчизни»	Компл.
52.	Велосипеди	15
53.	Бінокль	2
54.	Протигази	15
55.	Сокира	1
56.	Пилка	1
57.	Пилка-ножівка	1
58.	Лопата	1
59.	Лопата саперна	2
60.	Комплекти захисного спорядження для занять з видів єдиноборств	15
61.	Канцелярське приладдя	За потребою

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв, А. Проблеми формування ідеалів патріотичного виховання та ціннісних орієнтацій студентів на сучасному етапі / А. Афанасьєв, Н. Щук // Рідна школа. – 2009. – № 12. – С. 18-21.
2. Байден-Пауел. Пластування для хлопців. Начальний скаут світу http://tourlib.net/books_ukr/baden.htm
3. Берека В. Є. Козаком я мрію бути / В.Є.Берека., І. М. Шоробура // навч.-метод. посіб.– Кам'янець-Поділ.: Абетка, 2004. – 396 с.
4. Бех, І. Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Бех, К. Чорна // Позашкілля. – 2011. – № 10. – С. 9-16.
5. Блохін, О. В. Спорт як засіб патріотичного виховання та формування здорового способу життя особистості / О. В. Блохін // Вища освіта України. – 2012. – № 4. – С. 59-71.
6. Бондарчук Д. О. Вечірня варта. Пісенник / упор. Д. О. Бондарчук, О. С. Бондарчук та ін. // Київ, Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2016 – 62 с.
7. Боплан Гійом Левоссерде. Опис України. / К: «Жовтень», 1981
8. Брайчевський Л.Ю. Походження Русі. / К: «Наукова думка», 1965
9. Велікандо, А. Пісні моєї Батьківщини: патріотичне виховання засобами мистецько-художньої культури / А. Велікандо // Шкільний світ. – 2008. – № 2. – С. 5-6. – Вкладка.
10. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. Вишневський. – Вид. 3-те, доопрац. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
11. Вишневський, О. Український національний характер та сучасний ідеал виховання української молоді / О. Вишневський // Педагогічна думка. – 2013. – № 1. – С. 3-8.
12. Володимир Пилат. «Бойовий Гопак». — Львів, 1994
13. Воропай О. Звичаї нашого народу. / К:, 1992
14. Гарнійчук, В. Аналіз конкретних ситуацій як один з методів виховання патріотизму старших підлітків / В. Гарнійчук // Історія в школі. – 2009. – № 4. – С. 16-18.
15. Гарнійчук, В. Програма курсу "Шляхом злагодженої взаємодії" для спільної співпраці вчителів, організаторів виховної роботи, членів громадських організацій патріотичного спрямування у вихованні патріотизму старших підлітків / В. Гарнійчук // Історія в школі. – 2009. – № 10. – С. 24-26.
16. Грушевський М.В., Ілюстрована історія України./ К: 1990
17. Грушевський М.В., Історія України – Руси./ К: «Наукова думка», 2000
18. Доною, Кривошия В.В., Вінниччина козацька, Історія Вінницького козацького полку. К: «Стилос», 2004

19. Єрьоменко Е. А. Хортинг – національний вид спорту України: метод. посіб. / Е. А. Єрьоменко. – К. : Паливода А. В., 2014. – 1064 с.

20. Зелений С.М. Краєзнавча підготовка туриста. / К: 1972

21. Зінченко А. Поділля. Навчальний посібник з історії рідного краю для 5-9 класів. / КРВЦ. «Проза», 1998

22. Коломоєць Г. А. Військово-спортивні та рухливі ігри / методичний посібник Г. А. Коломоєць, А. А. Ребрина, В. В. Деревянко, В. Б. Базильчук. – Хмельницький, 2015. – 182 с.

23. Коломоєць Г. А. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи. Варіативний модуль «Військово-спортивні ігри» 3 роки навчання / Г. А. Коломоєць, А. А. Ребрина, В. В. Деревянко / Фізичне виховання в рідній школі. К. – 2015. – № 5 – С. 7-12.

24. Кривошия В.В., Пнеологія українського козацтва, нариси історії козацьких полків. «Стилос», 2004.

25. Культура і побут населення України. Навчальний посібник В.І. Наумко, Л.Ф. Артюр, В.Ф. Горленко та ін. (2-ге видання, доп. да перероб). / К:, 1972

26. Легенди нашого краю. / Ужгород: "Карпати", 1972

27. Літопис Руський. / К: «Дніпро», 1989

28. Літопис Самовидець. / К: «Дніпро», 1989

29. Луців Євген. Бойове мистецтво гуцулів, Є. Луців // Мандрівець, 2014 – 232 с.

30. Мисик Ю.А., Плохій С.М., Стороженко І.С., Як козаки воювали. / К: «Промінь», 1990

31. Організаторам роботи з патріотичного виховання учнівської молоді у навчальних закладах Харківщини / О. М. Бервено, О. С. Бондарчук, Ю. І. Буланов та ін. / [упоряд. В. М. Грицюта, О. В. Рединa]. – Х.: 2016. – 216 с.

32. Пластові видання http://proba.plast.te.ua/books/page/3/

33. Руденко Ю. Козацько-лицарське виховання учнівської і студентської молоді: монографія / Ю. Руденко, Ю. Мельничук. – К., 2011. – 415 с.

34. Січко С.М., Тимченко В.В. Джура. Книга майбутнього захисника Вітчизни. Навчальний посібник. - Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2009.- 104с.,: іл.

35. Сухушин М.П., Палагеша В.О. Військово-патріотичне виховання молоді. Підручник.- К.: Видавничий Дім «Слово», 2009.- 488 с.

36. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність. / Ю. Руденко, О. Губко. – К: МАУП, 2007

37. Чорна К. І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста. Навч.-метод. посібник / К. І. Чорна – К.: ТОВ «ХІК», 2004. – 96 с.

38. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3 т. / Редкол.:П. С. Сохань та ін. – К.: Наук. думка, 1990-1991. – 592 с.